

ności, jakie rodzą się przy interpretacji tego przepisu, a wiążą się z ustaleniem normy postępowania, jednoznacznie określającej obowiązki organów państwa. Zdaniem prelegenta dosłowne rozumienie tzw. bezstronności światopoglądowej państwa może prowadzić w ślepy zaułek. Referat kończący obrady wygłosił dr Przemysław Czarnek (KUL). W swoim przedłożeniu ukazał autonomię i współdziałanie w relacjach państwa i kościoła jako standardy państwa prawa. Uzasadniając perspektywę swojego spojrzenia na fundamentalne dla relacji państwo-kościół zasady: autonomii i współdziałania, podkreślił, iż zasada państwa prawa wyrażona w art. 2 Konstytucji RP jest uważana za podstawę wszystkich rozwiązań ustrojowych i „zasadę zasad”.

Na podkreślenie zasługuje wysoki poziom merytoryczny wygłoszonych referatów. Zróżnicowane tematycznie wystąpienia prelegentów pozwoliły wieloaspektowo przeanalizować relacje pomiędzy państwem a kościołem w Polsce i we Włoszech. Oczekiwać zatem można, że zapowiadane przez organizatorów książkowe wydanie materiałów pokonferencyjnych będzie równie interesujące.

Marta Ordon

VI Ogólnopolskie Sympozjum Prawa Wyznaniowego pt. *Od tymczasowości do stabilizacji. Zmiany w polskim prawie wyznaniowym na przestrzeni lat 1989-2009, Kamień Śląski, 19-21 maja 2009 r.*

W dniach 19-21 maja 2009 r. w Kamieniu Śląskim odbyło się VI Ogólnopolskie Sympozjum Prawa Wyznaniowego pt. *Od tymczasowości do stabilizacji. Zmiany w polskim prawie wyznaniowym na przestrzeni lat 1989-2009*. Organizatorami tego naukowego spotkania byli: Zakład Prawa Kanonicznego i Wyznaniowego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego oraz Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego. Patronat nad konferencją objęli: wiceprezes Rady Ministrów, minister spraw wewnętrznych i administracji Grzegorz Schetyna oraz marszałek województwa opolskiego Józef Sebesta.

Przybyli uczestnicy konferencji zostali powitani przez ks. dr. D. Walencika i ks. prof. dr. hab. Z. Gleisnera. Uroczystego otwarcia tego naukowego spotkania dokonał dziekan Wydziału Prawa i Administracji

Uniwersytetu Opolskiego prof. dr hab. T. Cielecki. Z kolei w tematykę naukową wprowadził zgromadzonych swoim wystąpieniem prezes Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński.

Przewodnictwo sesji I wprowadzającej objął prof. dr hab. W. Uruszcak. Jako pierwszy wystąpił prof. dr hab. M. Pietrzak (UW), przedstawiając referat pt. *Geneza ustaw wyznaniowych z 17 maja 1989 roku. Znaczenie i wymowę uchwalonych 17 maja 1989 r. ustaw wyznaniowych – o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o ubezpieczeniu społecznym duchownych – przysłoniły, według prelegenta, wydarzenia polityczne i zmiany ustrojowe związane z realizacją postanowień Okrągłego Stołu. Stanowiły one w polityce wyznaniowej totalitarnego państwa socjalistycznego wydarzenie szczególne i nieporównywalne z jakąkolwiek inną regulacją prawną w krajach bloku socjalistycznego. Zamykały definitywnie okres, w którym stosunki państwa ze związkami wyznaniowymi były kształtowane pod wpływem ideologii socjalistycznej. Ustawy wyznaniowe tworzyły jakościowo nowy model stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi, gwarantując im swobodę działań.*

Tematyką jednej z ustaw wyznaniowych zajął się ks. prof. dr hab. P. Stanisław (KUL) w swoim referacie zatytułowanym *Ewolucja statusu prawnego osób duchownych w zakresie ubezpieczeń społecznych i ubezpieczenia zdrowotnego*. Ustawa o ubezpieczeniu społecznym duchownych była długo oczekiwanym unormowaniem, ponieważ po raz pierwszy uznano, że pozostawanie w stanie duchownym jest wystarczającym tytułem do bycia objętym ubezpieczeniem i tym samym zakończono okres instrumentalnego traktowania przepisów dotyczących ubezpieczenia tych osób. Obowiązujących dzisiaj unormowań nie można, według prelegenta, uznać za ostatecznie ukształtowane. Pozostają one nadal w ścisłym związku z rozwiązaniami dotyczącymi finansowania kościołów i związków wyznaniowych, jednak potrzebą czasu jest wypracowanie nowego modelu finansowania grup religijnych, w tym przepisów dotyczących ubezpieczenia duchownych, gdzie za przykład mogą posłużyć rozwiązania włoskie.

Kolejne wystąpienie wygłosił dr A. Czohara pt. *Periodyzacja polityki wyznaniowej III Rzeczypospolitej*. Na początku prelegent wymienił pojęcia wprowadzające w tematykę polityki wyznaniowej, a następnie je zdefiniował. Przechodząc do części merytorycznej, wyodrębnił cztery okresy polityki wyznaniowej III Rzeczypospolitej: pierwszy – 1989 r.,

drugi – lata 1990-1998, trzeci – lata 1999-2001, czwarty – od 2002 r. Autor omówił uchwalane w poszczególnych periodach akty normatywne, wskazując na ich doniosłość i wpływ na kształtującą się politykę wyznaniową w dzisiejszej Polsce.

Prawo cmentarne jako jeden z elementów zakresu prawa wyznaniowego stało się inspiracją referatu dr. M. Kijowskiego (UR) na temat: *Prawo wyznaniowe a prawo cmentarne. Kilka uwag w 50. rocznicę obowiązywania ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych*. Prelegent podkreślił doniosłość tego unormowania, które mimo odległej daty uchwalenia jest nadal aktualne. Geneza tej ustawy wiąże się z tematyką wyznaniową, dotyczącą tolerancji religijnej w zakresie chowania zmarłych bezwyznaniowych na terenie cmentarzy wyznaniowych. Ma to swoje odzwierciedlenie w art. 8 ust. 2 tej ustawy, który nakazuje umożliwienie pochowania osoby bezwyznaniowej lub innego wyznania na terenie cmentarza wyznaniowego, jeżeli w danej miejscowości nie ma cmentarza komunalnego.

Pokrewne zagadnienie stało się podstawą wystąpienia mgr B. Wach (WSZ w Gorzowie Wielkopolskim) zatytułowanego *Problem eutanazji w doktrynach wybranych religii*. Prelegentka skupiła się na religiach niechrześcijańskich, monoteistycznych, takich jak judaizm, islam oraz buddyzm. Dokonała ona przedstawienia zgodnie z doktrynami tych religii problemów bioetycznych, zagadnień dotyczących śmierci, umiarkowania czy możliwości dokonania eutanazji. Wskazywała, czy takie zachowania są zgodne z doktrynami tych wyznań oraz jak wskazane religie rozumieją zakończenie życia, jak dalece umożliwiają ingerencję medycyny, która ma za zadanie przedłużenie czynności życiowych człowieka.

Innym zagadnieniem natomiast zajęła się mgr K. Krzysztofek (UJ) w swoim referacie pt. *Stowarzyszenia Kościoła katolickiego w świetle norm Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*. We wstępie prelegentka wskazała, że prawo do zrzeszania się stanowi jedno z podstawowych praw człowieka, które gwarantowane jest zarówno przez przepisy prawa międzynarodowego, jak i krajowego. Podkreśliła jego zakorzenienie w godności człowieka. Wskazała również, że z jego treści wynika prawo do zrzeszania się w celach religijnych. Obok prawa państwowego przywołane zostały podstawy prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego, jakim jest prawo kanoniczne, które umożliwia wiernym zrzeszanie się w celach religijnych. W dalszej części referatu prelegentka przeanalizo-

wała dokładnie przepisy Ustawy Zasadniczej z 1997 r. dotyczące omawianej materii.

Po wygłoszonych referatach miała miejsce ciekawa dyskusja, w której udział wzięli – oprócz referentów – także: mgr A. Merker, dr P. Florjanowicz-Błachut, ks. prof. dr hab. J. Krukowski, dr hab. J. Koredczuk, prof. dr hab. W. Uruszczak, mgr M. Zawislak, prof. dr hab. M. Pietrzak oraz dr P. Borecki. Po zakończonej dyskusji odbyło się Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego.

W czasie drugiego dnia sympozjum odbywały się sesje równoległe. Sesję II A pt. *Wolność religijna* rozpoczął prof. dr hab. T.J. Zieliński (ChAT) wystąpieniem nt. *Ustawa z 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania jako „magna carta” swobód światopoglądowych w Polsce*. Prelegent podkreślił doniosłość tego aktu w polskim systemie prawa oraz jej nowatorski charakter. Stwierdził, że jest ona deklaracją swobód światopoglądowych nie tylko religijnych. Według autora ustawa ta posiada wielki potencjał, ponieważ bez szkody dla całości unormowania uzupełniana jest o dodatkowe gwarancje dotyczące wolności sumienia i wyznania.

Następnie głos zabrał dr hab. J. Koredczuk (UWr), wygłaszając referat pt. *Ewolucja prawnokarnej ochrony wolności sumienia i wyznania w Polsce w latach 1989-2009*. Prelegent zwrócił uwagę na doniosłość znaczenia prawnokarnej ochrony wolności sumienia i wyznania. W omawianej materii autor wskazał dwa podokresy i poddał je analizie. Pierwszy to lata 1989-1998, natomiast drugi okres to czas od 1998 r. do dnia dzisiejszego. Podstawą wprowadzenia takiego podziału stały się kryteria prawne o charakterze konstytucyjnym, dotyczące sytuacji relacji państwo-kościół.

Kolejny referat wygłosił dr P. Sobczyk (UKSW) pt. *Wolność religijna w działalności orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego*. Prelegent rozpoczął swoje rozważania od zagadnień wyjaśniająco-wprowadzających, stwierdzając, że orzekanie w sprawach hierarchiczności aktów normatywnych, czyli badanie zgodności z Konstytucją czy aktem bezpośrednio hierarchicznie wyższym, jest podstawową funkcją Trybunału Konstytucyjnego. Podkreślił, że jednym z wielu zagadnień podejmowanych w działalności orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego jest wolność religijna. Zaliczana jest ona do kategorii podstawowych praw człowieka oraz określana jako prawo podmiotowe.

Mgr M. Mikuła (UJ) z kolei wygłosił referat pt. *Prawnokarna ochrona zasady swobody sumienia i religii w sądownictwie III Rzeczypospolitej*.

W swoim wystąpieniu prelegent nawiązał do orzeczeń Sądu Najwyższego z okresu międzywojennego. Wskazał na aktualność rozpatrywanych tam kwestii na gruncie wolności sumienia i wyznania odnośnie do możliwości wypowiedzi artystyczno-literackich. Autor stwierdził także, że treści przytoczonych orzeczeń mogą stać się elementem uzasadnień dzisiejszych orzeczeń Sądu Najwyższego.

Inną materię poruszył dr M. Bielecki (KUL) w swoim referacie *Ewolucja regulacji prawnych dotyczących wolności religijnej dziecka w Polsce w latach 1989-2009*. Prelegent zauważył, że rozważania dotyczące wolności religijnej dziecka mogą odnosić się jedynie do takiej osoby, która osiągnęła wystarczający stopień rozeznania w zakresie tej wolności. Wskazał na wielką trudność precyzyjnego określenia tego momentu. Autor w dalszej części wystąpienia przedstawił rozwiązania prawne polskiego systemu prawnego normujące tę materię.

Z kolei dr hab. E. Waszkiewicz (UWr) wygłosiła referat pt. *Ewolucja polityki władz państwowych wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce (1989-2005)*. Prelegentka podkreśliła doniosłe znaczenie ustaw majowych dla omawianej kwestii. Wskazane zostały elementy historyczne genezy polityki władz państwowych wobec mniejszości wyznaniowych w Polsce. Zapoczątkowane przemiany systemowe już na początku lat dziewięćdziesiątych pozwoliły na rozwój mniejszości wyznaniowych, których zakres pokrywał się często z zakresem pojęcia „mniejszość narodowa”.

Wygłoszone referaty stały się podstawą interesującej dyskusji, w której obok prelegentów udział wzięli: dr K. Walczuk, ks. prof. dr hab. R. Sztuchmiller, ks. dr P. Steczkowski, mgr M. Zawisłak, prof. dr hab. R. Małajny oraz mgr A. Siciński.

Równoległą sesję II B *Relacje państwo-związki wyznaniowe* rozpoczął dr P. Borecki (UW) swoim referatem pt. *Na drodze do konkordatu. Geneza projektu konwencji między PRL a Stolicą Apostolską z 1988 roku*. Prelegent rozpoczął referat od stwierdzenia, że parafowanie 4 maja 1988 r. projektu konwencji między PRL a Stolicą Apostolską stanowiło istotny element genezy Konkordatu z 28 lipca 1993 r. Następnie omówił historyczne podłoże dotyczące nieobowiązywalności Konkordatu z 1925 r. oraz działania strony rządowej w celu nawiązania stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską, czego uwieńczeniem było parafowanie wspomnianego już projektu konwencji. Było to poprzedzone prowadzeniem wspólnych prac strony rządowej i kościelnej.

Z kolei ks. prof. dr hab. J. Krukowski (KUL, UKSW) wygłosił referat pt. *Stabilizacyjna funkcja konkordatu w regulacji stosunków między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi w Polsce*. Prelegent rozpoczął od wskazania znaczenia Konkordatu jako umowy międzynarodowej. Następnie omówił pozycję Konkordatu w hierarchii źródeł prawa oraz jego funkcję stabilizacyjną. Przedstawiony został także zakres spraw regulowanych tym aktem oraz metoda redagowania przepisów zawierających normy konkordatowe i związane z tym sposoby realizacji tych norm w życiu społecznym.

Następny referat przedstawił ks. prof. dr hab. W. Góralski (UKSW, WSD Płock) pt. *Gwarancje złożone przez Kościół katolicki w konkordacie z 1993 roku*. Prelegent na początku swojego wystąpienia stwierdził, że Konkordat z 1993 r. reprezentuje nowy posoborowy model tego rodzaju umowy. Hołduje on paradygmatowi Soboru Watykańskiego II, którego podstawową zasadą kształtowania stosunków między państwem a kościołem jest ochrona wolności religijnej. Stwierdził także, że wolność ta ma swoje źródło w należytym każdemu człowiekowi godności osoby ludzkiej. Mimo swoich mankamentów wydaje się skutecznym instrumentem prawnym, umożliwiającym harmonijne kształtowanie stosunków między państwem a kościołem, ponadto służy dobru człowieka i dobru wspólnemu.

Po krótkiej przerwie kolejny referat przedstawił mgr A. Merker pt. *Artykuł 25 ust. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku – słuszny, ale trudny do realizacji przepis*. Prelegent podkreślił, że przepis ten nawiązuje do włoskich rozwiązań konstytucyjnych. Przepis ten określony został jako rozwiązanie potrzebne, ale niestety nierealizowane. W swoich rozważaniach na temat tego artykułu autor nawiązał także do zasady równouprawnienia związków wyznaniowych oraz do zasady autonomii i niezależności państwa i związków wyznaniowych w swoich wzajemnych relacjach.

Ostatnim wystąpieniem w tej sesji był referat dr. P. Leszczyńskiego (WSZ w Gorzowie Wielkopolskim) pt. *Geneza, przebieg prac legislacyjnych i postanowienia ustawy z 13 maja 1994 roku o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Prelegent przypomniał o obchodzonej niedawno piętnastej rocznicy uchwalenia omawianej ustawy. Podkreślił, że akt ten był pierwszym tego typu unormowaniem po podpisaniu przez Polskę Konkordatu ze Stolicą Apostolską, a następnie przybliżył przepisy tego aktu normatywnego.

Po wygłoszonych referatach zawiązała się dyskusja, w której oprócz prelegentów wzięli udział: mgr A. Siciński, prof. dr hab. M. Pietrzak, dr P. Borecki, mgr M. Czapla-Piszcz, prof. dr hab. T.J. Zieliński.

Sejse III A *Funkcje publiczne związków wyznaniowych* rozpoczął ks. dr hab. A. Mezglewski, prof. KUL, referatem pt. *Rozwiązania tymczasowe w zakresie statusu lekcji religii oraz statusu pracowniczego katechetów w roku szkolnym 1990-1991*. Prelegent próbował rozstrzygnąć problem, w jakim stopniu ustawodawstwo majowe mogło stać się podstawą podjęcia przez Ministra Edukacji Narodowej przedmiotowych decyzji w zakresie nauczania religii bezpośrednio po wprowadzeniu tego przedmiotu do systemu edukacji szkolnej. Autor przedstawił podstawy normatywne omawianej kwestii z uwzględnieniem statusu prawnego katechetów.

Jako kolejna głos zabrała dr A. Tunia, przedstawiając referat pt. *Znaczenie ustaw majowych w zakresie możliwości zawierania małżeństw wyznaniowych*. Prelegentka przedstawiła problematykę możliwości zawierania małżeństw wyznaniowych w okresie poprzedzającym uchwalenie ustaw majowych, w okresie ich obowiązywania oraz po nowelizacji tych ustaw w 1997 i 1998 r. Autorka podkreśliła wagę uchwalenia Konkordatu, a zwłaszcza art. 10 tego aktu, który bezpośrednio odnosi się do przedstawionej materii. Nawiązanie do zasady równouprawnienia związków wyznaniowych dało podstawę do rozszerzenia zawartych w tym unormowaniu uprawnień także na inne związki wyznaniowe.

Następnie głos zabrał dr J. Dziobek-Romański (KUL), wygłaszając referat pt. *Kościelna jednostka organizacyjna jako organizacja pozarządowa*. Na wstępie swojego referatu prelegent dokonał krótkiego wprowadzenia w zakres omawianej materii. Dokonał systematycznego podziału podmiotów w państwie na podmioty publiczne, podmioty prywatne oraz wskazał na tzw. trzeci sektor podmiotów. Te ostatnie zdefiniowane zostały jako osoby prawne, w tym fundacje nienależące do sektora finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na zysk, jednak mogą prowadzić działalność gospodarczą. Autor przedstawił podstawy prawne funkcjonowania organizacji pozarządowych w ramach związków wyznaniowych.

Wkład Kościoła katolickiego w rozwój przedsiębiorczości społecznej po 1989 roku to temat wystąpienia dr. W. Wnuka. Na wstępie prelegent próbował przybliżyć pojęcie przedsiębiorczości społecznej, wskazując na brak jego prawnego dookreślenia. Autor nawiązał do rozwiązań państw europejskich, gdzie przedsiębiorczość społeczna prężnie rozwija się w ra-

mach trzeciego sektora. Omówił elementy składające się na pojęcie przedsiębiorczości społecznej oraz wskazał podstawy normatywne tej działalności.

Dr A. Szamański (UO) przedstawił referat pt. *Wykonywanie przez kościelne osoby prawne i jednostki organizacyjne zadań z zakresu pomocy społecznej*. Prelegent wskazał faktyczne możliwości realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej w realiach Polski Ludowej. Przedstawił następnie regulacje prawne, będące postawą realizacji przez kościelne osoby prawne zadań z zakresu pomocy społecznej po 1989 r. Wskazał ponadto szczegółowe unormowania dotyczące działalności podmiotów wyznaniowych w dziedzinie opieki społecznej.

Sesję III B *Działalność własna związków wyznaniowych* jako równoległą rozpoczął dr hab. B. Rakoczy referatem pt. *Prawo kanoniczne a prawo cywilne w orzecznictwie sądów polskich*. Prelegent zauważył tendencję wzrostową powoływania się sądów polskich (Sąd Najwyższy, Naczelny Sąd Administracyjny, Sąd Antymonopolowy) na przepisy prawa kanonicznego. Dostrzeżony został fakt, że problematyka obowiązywalności przepisów prawa kanonicznego na terenie prawa cywilnego budzi wiele kontrowersji. Autor zauważył, że praktyka prawna czeka na rozwiązania w tej kwestii, ponieważ sądy w sposób nieudolny próbują stosować normy prawa kanonicznego.

Z kolei dr A. Wójcik (PAT) wygłosił referat pt. *Małżeństwo kanoniczne w unormowaniach polskiego prawa konkordatowego i wyznaniowego*. Na początku autor zasygnalizował wielość określeń pojęcia małżeństwa kanonicznego występujących w polskim prawie wyznaniowym i konkordatowym, następnie pokrótce je wymienił i omówił. Prelegent w swoim wystąpieniu nawiązywał także do orzeczeń Sądu Najwyższego.

Odmiennej natomiast materią w swoim referacie pt. *Duszpasterstwo wojskowe. Od tolerancji do współpracy* zajął się ks. dr hab. J. Krajczyński (UKSW). Prelegent przedstawił zmiany w polskim prawie wyznaniowym w zakresie katolickiego duszpasterstwa wojskowego w latach 1989-2009. Podkreślony został przełomowy charakter przepisów odnośnie do tej materii w ustawach wyznaniowych z 17 maja 1989 r. z uwagi na zamieszczone tam gwarancje organizowania duszpasterstwa wojskowego także innym związkom wyznaniowym, nie tylko Kościołowi Katolickiemu.

Kolejny referat przedstawił dr Z. Zarzycki (UJ) pt. *Duszpasterstwo służb umundurowanych w Polsce w latach 1989-2009*. Prelegent zauważył, że w Polsce istnieje około trzydziestu grup określanych mianem służb

mundurowych. Wymienione zostały i krótko omówione także różnice pomiędzy funkcjonowaniem duszpasterstwa w ramach służb mundurowych i poza takimi formacjami. Autor przedstawił ponadto unormowania prawne dotyczące tej materii.

Ks. dr P. Steczkowski (UR) natomiast wygłosił referat pt. *Prawo związków wyznaniowych do emitowania swoich programów w mediach publicznych. Doświadczenia i perspektywy*. Prelegent rozpoczął od wygłoszenia kilku uwag ogólnych oraz przedstawienia rysu historycznego obecności związków wyznaniowych w mediach publicznych. Następnie przedstawił stan prawny oraz omówił stan faktyczny omawianej materii. Autor ukazał także perspektywy związane z projektowaną zmianą w prawie polskim odnośnie do działalności telekomunikacyjnej.

Po wygłoszonych wystąpieniach rozgorzała ożywiona dyskusja, w której oprócz prelegentów wzięli udział: mgr A. Merker, ks. prof. dr hab. P. Stanisławski, mgr M. Zawisła, ks. prof. dr hab. W. Góralski,

Sesja IV *Finansowanie związków wyznaniowych* miała miejsce ostatniego dnia konferencji. Rozpoczął ją referat ks. dr. T. Stanisławskiego (KUL) pt. *Sposoby finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych ze środków publicznych*. Prelegent zaakcentował, że tematyka finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych jest coraz częściej podejmowana w doktrynie prawa wyznaniowego. Zauważył, że rozwiązania dotyczące Kościoła Katolickiego są po pewnych modyfikacjach wykorzystywane w stosunku do innych związków wyznaniowych. Autor sięgnął w swoim wystąpieniu także do rozwiązań istniejących w okresie Polski Ludowej.

Doświadczenia poprzedniego systemu prawnego były punktem wyjścia wygłoszonego przez mgr M. Zawisła (KUL) referatu pt. *Podstawy prawne działalności Funduszu Kościelnego w latach 1989-2009*. Prelegent krótko omówił specyficzne okoliczności powstania Funduszu Kościelnego. Następnie dokonał analizy istoty masy majątkowej, ze szczególnym uwzględnieniem stanu po 1989 r. Następnie wyliczył i omówił cele, na jakie Fundusz Kościelny świadczy środki po 1989 r., ponieważ wtedy dokonano zasadniczych ich zmian.

Jako ostatni głos zabrał dr D. Walencik (UO), wygłaszając referat pt. *Regulacja spraw majątkowych gmin wyznaniowych żydowskich*. Prelegent podkreślił, że ustawa o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej z 20 lutego 1997 r. stała się pierwszym aktem normatywnym rangi ustawowej po 1918 r., nie licząc ustawo-

dawstwa zaborczego, które regulowało w ten sposób relacje pomiędzy państwem a wspomnianym związkiem wyznaniowym. Celem uchwalenia tego aktu było uregulowanie kwestii majątkowych nieruchomości wcześniej określanych jako wyznaniowe. Autor przedstawił przepisy materialne, a także procesowe odnoszące się do procesu odzyskania nieruchomości wyznaniowych, porównując je z przepisami odnoszącymi się do innych związków wyznaniowych.

Po wysłuchaniu referatów zawiązała się ożywiona dyskusja, w której oprócz prelegentów udział wzięli: prof. dr hab. W. Góralski, dr hab. J. Krajczyński, dr K. Walczuk, mgr A. Merker oraz dr P. Florjanowicz-Błachut.

Na zakończenie tego naukowego spotkania głos zabrał ks. dr D. Walencik, dziękując uczestnikom za przybycie. Słowo podziękowania wygłosił ponadto prof. dr hab. T.J. Zieliński. Warto podkreślić wysoki poziom merytoryczny wygłoszonych referatów, a ponadto staranne i rzetelne przygotowanie całej konferencji naukowej. Z powodu absencji kilkorga prelegentów nie wszystkie referaty zostały przedstawione. Na aprobatę zasługują także zapowiedzi opublikowania jakże interesujących materiałów z zakończonego VI Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego.

Aneta Maria Abramowicz